View the original article

Фото:Tetiana Koliesnichenko (RFE/RL Graphics)

СУСПІЛЬСТВО

50-ліття УГГ. Вони боролися проти режиму СРСР, за яким сумує Путін

09 листопада 2026, 06:30

Петро Кагуй

50 років тому, коли Радянський Союз здавався непохитною імперією, група українських інтелектуалів відкрито кинула виклик тоталітарній системі. 9 листопада 1976 року була створена Українська Гельсінська група (УГГ) – об'єднання правозахисників, які вимагали дотримання прав людини та національних прав українців. За свою позицію вони платили свободою, здоров'ям, а дехто і життям. Арешти, табори, заслання та постійний тиск КДБ не змусили їх відмовитися від боротьби.

Радянський Союз, розпад якого очільник РФ Володимир Путін назвав «найбільшою геополітичною катастрофою» XX століття, не зміг зламати прагнення українців до свободи. Сьогодні глава Кремля, який неодноразово висловлював жаль за втратою радянської імперії, намагається силою підкорити незалежну Україну. З огляду і на це спадщина Української Гельсінської групи набуває особливого значення.

Українська Гельсінська група (УГГ)

«Українська Гельсінська група прагнула визволення України від колоніального панування й уявляла об'єднану Європу, в якій Україна могла б реалізувати свої національні та демократичні прагнення. Правозахисну діяльність її члени поєднували з підтримкою національного суверенітету України», – зазначає **Орест Дейчаківський**, американський експерт із зовнішньої політики, який понад 35 років працював у Гельсінській комісії США, зосереджуючись, зокрема, на Україні та питаннях прав людини в СРСР.

Орест Дейчаківський

«УГГ викривала численні злочини радянського комуністичного режиму в Україні. Її члени засуджували русифікацію, яка на той час була особливо інтенсивною», – зауважує він у своїй статті, опублікованій на сайті видання The Ukrainian Weekly. І наголошує:

«Українська Гельсінська група перевела національно-визвольну боротьбу України у площину універсальних прав людини. Її члени заклали правове й моральне підґрунтя незалежності України».

«Трагічно, але через 50 років після створення Української Гельсінської групи та через 35 років після відновлення незалежності українці знову стикаються з грубими й безперервними порушеннями Росією десяти основоположних принципів, закріплених у Гельсінському заключному акті», – констатує Орест Дейчаківський.

Усі 10 членів-засновників Української Гельсінської групи: Микола Руденко (голова), Олесь Бердник, Петро Григоренко, Ніна Строката, Оксана Мешко, Левко Лук'яненко, Микола Матусевич, Мирослав Маринович, Іван Кандиба, Олекса Тихий

Про значення Українсько Гельсінської групи в українській історії, про її роль у боротьбі за незалежність України, в контексті і нинішньої російсько-української війни, Радіо Свобода поговорило з Олександром Павліченком, виконавчим директором Української Гельсінської спілки з прав людини (УГСПЛ), яка була створена в 2004 році й об'єднує понад 20 організацій. УГСПЛ є продовжувачем традицій та діяльності Української Гельсінської групи сприяння виконанню Гельсінських угод, більш відомої як Українська Гельсінська група (УГГ).

Олександр Павліченко, виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини (УГСПЛ)

– Пане Павліченку, Українська Гельсінська група була не просто правозахисною організацією. Її діяльність мала виразний національно-визвольний вимір. Як ви оцінюєте внесок УГГ, яка в липні 1988 року трансформувалася в Українську Гельсінську спілку (УГС), у відновлення незалежності України?

– Українська Гельсінська група була передовсім правозахисною, на відміну від попередників – тих самих повстанських рухів, Української повстанської армії, шістдесятників, які були більше орієнтовані на національно-визвольну позицію в своїй діяльності – протистояння з тією владою, яка була на той час у Радянському Союзі й Україні.

Українська Гельсінська група поєднувала два виміри – правозахисний та національно-визвольний. Останній був навіть закріплений в її статутних

документах, про що свідчать, наприклад, її перші опубліковані матеріали.

Її **«Інформаційні бюлетені»** були зосереджені на оцінці тогочасної ситуації в країні, передовсім щодо становища політв'язнів, серед яких було дуже багато тих, кого засудили за національно-визвольну діяльність.

ІНФОРМАЦІЙНІ БЮЛЕТЕНІ

УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ГРУПИ СПРИЯННЯ ВИКОНАННЮ ГЕЛЬСІНКСЬКИХ УГОД

Випуски: ч.1, 1978; ч.2, 1978; безномерний, березень 1979; ч.1, 1980; ч.2, 1980.

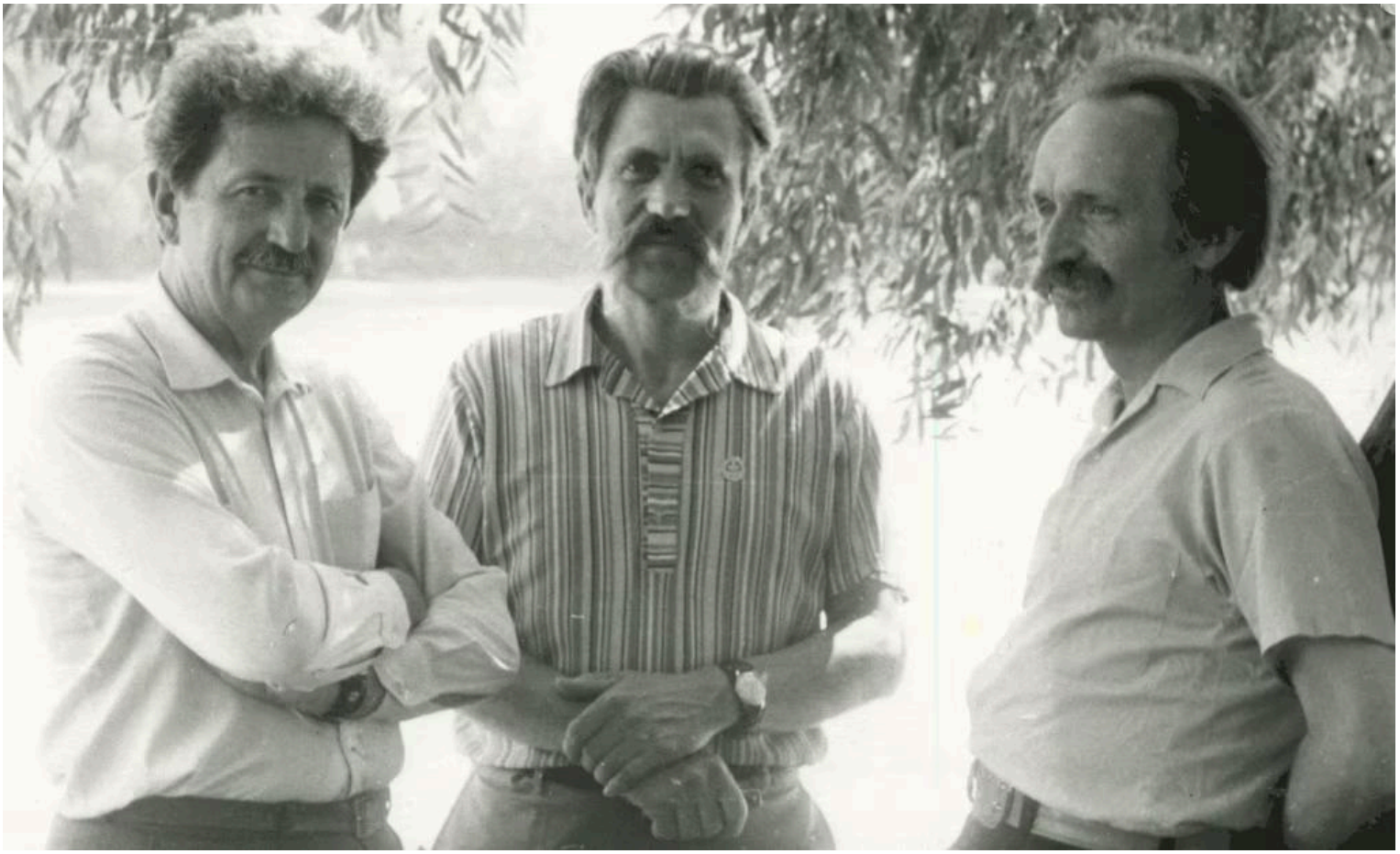
https://www.facebook.com/gazety4sale (Facebook)

«Інформаційні бюлетені Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод». Діаспорне видання 1981 року, що об'єднує п'ять інформаційних бюлетенів Української Гельсінської групи за 1978–1980 роки

Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод ставила собі за мету знайомити українську та світову громадськість із фактами порушення національних прав українських громадян, як це було записано першим завданням. Саме формулювання «національні права українських громадян» свідчило, що акцент був зроблений на національних правах українців, разом з тим в іншому пункті визначалось, що група моніторитиме національні права представників інших народів, що населяють Україну. Йшлося і про рівність прав, але водночас і про те, що ці права існують у такому національно-визвольному вимірі.

І якщо говорити про результат – розпад Радянського Союзу й формування незалежних держав на його теренах, зокрема України як незалежної держави, – то цей вектор національно-визвольного руху простежувався від національних рухів, які зародилися ще у 1930–1940-х роках, пройшли через Другу світову війну і, власне, через шістдесятництво. І такий вектор був сформульований також у програмних, статутних і моніторингових документах Української Гельсінської групи.

Це вектор, який допоміг сформувати і навіть до певної міри, я б сказав, згуртувати національну еліту наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років. Це дало змогу сформувати нових лідерів, які вийшли з цієї структури, якими були **В'ячеслав Чорновіл**, **Левко Лук'яненко**, **Мирослав Маринович**... Із тих, хто не дожив, – **Валерій Марченко**, **Василь Стус**, які мали би бути блискучими політичними лідерами....

Дисиденти і колишні політв'язні радянського режиму (зліва направо) Михайло Горинь, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, 1989 рік

Ті, хто не пішов у політику, – тут є один нюанс: ця спільнота була, скажімо так, інтелігентського спрямування. І багато хто з її представників не став на шлях політичного будівництва держави.

Це була одна з особливостей України, на відміну від тієї ж Польщі, де «Солідарність» мала дуже потужну підтримку й водночас ґрунтовну організаційну структуру. Завдяки цьому вона змогла навіть впливати на трансформування політичного ландшафту в державі.

В Україні це було радше формуванням стандарту, який потім допомагав входити в політичне життя представникам, які, зокрема, пройшли через Українську Гельсінську групу, що в липні 1988 року трансформувалася в **Українську Гельсінську спілку (УГС)**.

За незалежну та демократичну Українську Республіку!

ЦЕНТРАЛЬНА РАДА

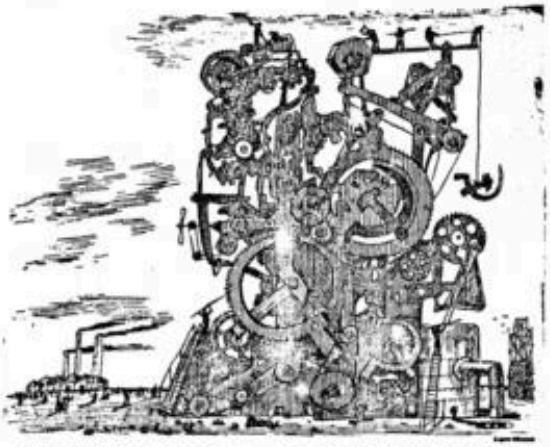
ПОЗАСТРУКТУРНЕ ВИДАННЯ

УГС

"Найкращі сини твої, вибрані лише від сох, від фабрик, від салдатських казарм, от усіх громад і товариств українських вибрали нас, Українську Центральну Раду, і наказали нам стояти й боротися за ті права й вольності. Твої, народе, вибрані лише вказали своє волю так:
Най буде Україна вільною...
23 червня, 1917 р.

ЧИСЛО 2 15 – 28 лютого 1990 р. КИЇВ

Безнадійна справа Горбачова

Зрозуміло, що 1989 рік увійде в історію як початок остаточної кризи комунізму не лише в Східній Європі, а в Європі до Пекіну. І стане також зрозуміло, що "перестройка" та "гласність" у Советському Союзі тільки поглибили кризу системи, котру вони мали рятувати. Це сталося саме тому, що як і всі форми м'якого комунізму, вони йдуть проти логіки системи, яку намагаються врятувати. Горбачов має надію провести м'який комунізм крізь структури та населення, запрограмовані на жорсткий комунізм. Та є тільки єдиний різновід советизму, котрий є його справжньою суттю, самсон усіх його структур – верховна панівна партія. І, таким чином, інструментом Горбачовських реформ стає партія – головна причина советських поневірянь.

Як же уникнути цих протиріч? Один з советських реформаторів слушно зауважив після чергового партійного пленуму: "Країна зараз стоїть на перехресті. І завдяки ми можемо йти по І шляхи. Польсько-угорський шлях, напевне, означає справжню демократію, проте, посеред економічних руїн таку суміш, що загрожує навіть виживанню нового конституційного ладу.

В Советському Союзі рухи цього ґатунку, які у Польщі та Угорщині, а згодом демократія в цьому вимірі не стоїть на порядку денному. Таким чином, советський шлях комунізму все саме найгірше з китайського та центрально-європейського сценаріїв – економічне банкрутство разом з незадекларованою керівною роллю партії. І дійсно: усі плюси комуністичної реформи в кінці кінців мають негайний глухий кут. Усі ліберістські режими, вступивши в стадію свого кінцевого розладу, стають злісними чи то на внутрішній арені, чи то стосовно в Польщі, Угорщині, Східній Німеччині, Чехословаччині та Румунії, чи то застосувати військо, аби знову запровадити (Дзе-Сяопін-ізм). Цілком неприродне побудова Леніна та Сталіна є стійкою лише доти, доки людські та матеріальні ресурси, на яких вона паразитує, залишаються сприйнятливими витримувати тотер режиму. Коли ж таких умов уже немає, потяг комуністичних партій до влади починає одночасно з тим, як тане звичка їх народів до страху. Для виживання советської партії-держави такий розвиток незабаром і зробив необхідними такі суперечливі як "перестройка" та "гласність". Але знайшовши лише слабкі замінники для ринку та демократії, наші мрії, врешті-решт або замикають коло, зробивши катастрофічні сили сновидного суспільства суміжними з відчуттям родини партії.

І все ж таке коло не можна замикнути. Ніяко маркетизація та приватизація в економічному житті советської реформи, то партійне панування стає вже зайвим, паразитичним. Ніяко багатопартійність та правова держава є політичною метою реформи, тоді лунальна партійно-державна влада стрімко стане надмірною, від'ємною. Третього шляху між комунізмом та ринком, між більшовизмом та конституційним врядуванням немає.

Маркетизація та демократизація рвуть до оживлення суспільства. І оживлене суспільство, у свою чергу, вимагає керівництва законом. Але правове суспільство є несумісним зі збереженою державною керівною роллю партії. І тому все ж таки існує межа, яку має перетнути цих розвоїв, коли реформа повинна буде ліквідувати керівну роль партії та усі структури, створені нею. Можна констатувати, що не лише Східна Європа, але й Советський Союз має досягне цієї критичної межі.

Більшовицька проблема "перебудови ленінізму" зараз перестає поступатися цілком відомій проблемі – як, зрештою, знайти вихід з комуністичної пастки. "Перестройка" не є рішенням, але поступовим відповіданням цього виходу. Як передбачав це на початку "перестройки" югославський дисидент Мілован Джілас: комунізм не реформує себе – він ліквідується.

Безнадійна ситуація поділ 1990 року не подають надіяти Джілас, що вінців від комуністичної партії, якій вони зносять, буде тим швидше. І найбільш сприятливим випадком в цьому процесі має стати Советський Союз, котрий відчув на собі не 45, а 70 років панування комунізму. Більше того: советська партія – національний інститут (а не навіть який-небудь). Відтримкою українок проти німецької залежності. І, крім того, це національна імперська партія має в своєму розпорядженні величезний і надзвичайно відсьорний апарат.

Чи змінив Горбачов досягте успіху? Чи треба нам допомогти йому? Або ефективно відповідь на ці питання, їх треба переформулювати: досягти успіху – у чому? допомогти зробити – що? Чому під успіхом "перестройки" ми маємо на увазі будівництво конкретної системи, яка є економічно ефективною та політично демократичною, тоді ми маємо відповідь "ні". Фундаментальні структурні дефекти системи лежали в сезонності це в кінці 70-х, в кінці 70-х, в кінці 70-х,

– УГГ боролася проти тоталітарної політики Радянського Союзу, який не допускав реалізації права українців на власну державність і політичну свободу, переслідував національні рухи. А нині Путін у війні з Україною ставить під сумнів українську державність, заявляє, що росіяни й українці – «один народ». На окупованих територіях забороняють усе, що має стосунок до української ідентичності.

Наскільки виправдано говорити, що члени УГГ добре розуміли екзистенційну загрозу, яка йшла від Москви?

– Члени Української Гельсінської спілки були, як на мене, не просто сміливими людьми.

Це були ті, хто жертвував собою, своєю кар'єрою, своїм спокійним, мирним життям, яке могло в них бути за тих умов, якби вони просто відмовилися від участі в цій групі та від цієї діяльності. Вони могли б спокійно прожити й навіть бути десь успішними. Маємо випадок з **Олесем Бердником**, який у 1984 році опублікував своє зречення, «покаяння», тобто фактично зазнав примусу. Така практика примусу існувала, а спецслужби Радянського Союзу здійснювали тотальний контроль.

Це була абсолютно звична, усталена на той час практика – навіть у 1970–1980-х роках. Загроза від Москви була справді реальною, тому що Україна тоді перебувала в лещатах повного інформаційного тиску.

В Україні тоді не було ані іноземних дипломатів, ані іноземних журналістів, ані незалежних представників міжнародних організацій, які могли б отримувати, скажімо, первинну інформацію про те, що насправді відбувається, яким є життя і якою є ситуація з правами людини. На цьому наголошувала Українська Гельсінська група, посилаючись на Гельсінські угоди, підписані у 1975 році.

І, власне, було чітке розуміння того, звідки йде те зло і де корінь тиску на Україну. Українська Гельсінська група наголошувала на національному характері прав українських громадян. Незалежність була однією з таких наріжних свобод.

Представники УГГ говорили про те, що законодавство Радянського Союзу передбачало право нації на самовизначення, але політика тогочасної держави не дозволяла порушувати питання про таке самовизначення, хоча цим самим порушувалися закони самого Радянського Союзу.

Тому тих, хто порушував це питання, оголошували «антисовєтчиками», «антирадянщиками». Вони зазнавали переслідувань і тиску, ставали політв'язнями.

Світлини Оксани Мешко з кримінального провадження, 1980 рік

Члени УГГ наголошували на цьому, а також на необхідності виконання закріплених у національному законодавстві вимог дотримання прав, передовсім у радянській конституції, а також у міжнародному документі, що було одним із зобов'язань СРСР – у Загальній декларації прав людини.

Тобто члени УГГ не висували якихось надзвичайних вимог, а лише вимагали дотримання зобов'язань, які держава мала виконувати. Вони вказували на маніпуляції та неправду, які існували в тогочасному Радянському Союзі, коли одне проголошувалося, а інше було реальністю. Ну, ось такий конкретний приклад: скрізь тоді висіли плакати «**Миру – мир**», «**Ми боремося за мир в усьому світі**».

І це попри те, що Радянський Союз постійно брав участь у війнах. Це були війни в Єгипті, Анголі, В'єтнамі та десятирічна війна в Афганістані. Тобто війна, війна, війна, війна. Таких воєн було понад 15 лише за період від Другої світової війни до розпаду Радянського Союзу.

Пропагандистский радянський плакат «Миру – мир

Тобто постійна участь у роздмухуванні й підтриманні конфліктів – і водночас образ «наймиролюбнішої держави» з гаслами «Миру – мир». Це те, що сьогодні ми маємо з Путіним, який не агресивну війну веде, а «спеціальну воєнну операцію» («СВО»).

Сьогодні маємо фактично продовження маніпулятивної радянської пропаганди й риторики, яка була присутня тоді скрізь: тільки «мир», «мир», «мир», хоч насправді це була держава з виразними ознаками держави-терориста.

Плакат із зображенням очільника РФ Володимира Путіна на акції протесту у час російського масштабного вторгнення до України. Лос-Анджелес, Каліфорнія, США, 26 лютого 2022 року

Була Луб'янка (*будівля органів держбезпеки на Луб'янці – ред.*), Москва тримала всіх під контролем, контролювала ситуацію, не допускаючи якогось інакодумства.

Власне, цю загрозу чітко бачили представники Української Гельсінської групи, а пізніше Української Гельсінської спілки, які на цьому наголошували і казали: «Давайте просто дотримуватися тих зобов'язань, які записані і вироблені разом з тим же самим Радянським Союзом. Давайте не будемо маніпулювати».

І за це вони всі зазнавали переслідувань: у кращому випадку їх висилали до інших держав, а в інших випадках засуджували, проводили через так звані судові процеси й присуджували терміни ув'язнення, які фактично їх убивали. Це і **Василь Стус**, **Валерій Марченко**...

Київ, 19 листопада 1989 року. Під час перепоховання українських дисидентів Василя Стуса, Юрія Литвина та Олекси Тихого, які померли в 1984–1985 роках, перебуваючи в таборах особливого режиму на Уралі (Росія). На світлині труна з останками поета Василя Стуса

Були й обвинувачення і в кримінальних справах. Обвинувачених дисидентів «вимазували» в особливо брудних кримінальних процесах: у злочинах, пов’язаних з підкинутими наркотиками, в кращому випадку, або висунення брехливих обвинувачень в зґвалтуванні чи в спробі зґвалтування, як у випадку **Горбаля**, **Малинковича**, **Лесіва**, **Чорновола**.

Василь Овсієнко, який просто заступився за жінку, до якої правоохоронні органи застосували насильство, отримав підозру в нападі на правоохоронців, на міліціонерів і відповідно за це також зазнав кримінального переслідування.

Світлини Василя Овсієнка із кримінального провадження

Тобто ці фабриковані справи були конвеєрним продовженням менш жорстких, я б сказав, справ, які існували в Радянському Союзі в 30-х-50-х роках, але вони так само були репресивними. І це переслідування відбувалося за надуманими фабулами злочинів, з метою просто вимазати в бруді кримінальних переслідувань і створити ауру кримінальних злочинців навколо цієї організації.

– Юристи та правозахисники Української Гельсінської спілки з прав людини були залучені до процесу документування російських воєнних злочинів в Україні.

Як це відбувається? Як повномасштабна війна змінила роботу Спілки? Які напрями діяльності сьогодні є пріоритетними?

– Я можу сказати, що ми зараз припинили документувати: у нас немає ресурсної підтримки. На жаль, більшість міжнародних партнерів відмовляється підтримувати документування воєнних злочинів. Ми працювали з цією проблематикою від 2014 року.

УГСПЛ створила центр документування, який у 2021 році передали Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Ми продовжували

документувати, створивши разом із партнерськими організаціями – **Центром громадянських свобод** і **Харківською правозахисною групою** – ініціативу, яка називається **«Трибунал для Путіна»**. Вона зараз є дуже потужною з об'ємною базою задокументованих фатів вчинення воєнних злочинів.

В межах цієї ініціативи відбувається документування та внесення інформації до єдиної бази даних, яка сьогодні налічує близько 130 000 записів. У цій роботі брали участь наша організація та низка членських організацій, адже УГСПЛ – це платформа, до якої входить понад 20 організацій. Наші члени вносили й деякі з них продовжують вносити інформацію до цієї спільної бази, єдиної для всіх учасників ініціативи «Трибунал для Путіна».

Тіла цивільних осіб, які були вбиті російськими військовими. Місто Буча Київської області, 3 квітня 2022 року

Наша мета передовсім – мати документальне підтвердження фактів вчинення воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Друге завдання – надання конкретної допомоги. Як правило, ми надаємо правову допомогу, а наші партнери можуть надавати іншу – гуманітарну, зокрема фінансову, допомогу потерпілим, у тому числі для відшкодування збитків.

Серед наших партнерів Харківська правозахисна група, яка була однією з організацій, що входили до мережі «Меморіал», і отримала частину **Нобелівської премії миру 2022 року**, присудженої трьом лауреатам: українському «Центру

громадянських свобод», білоруському правозахиснику, очільнику організації «Вясна» Алесю Біляцькому та російській організації «Меморіал», що раніше базувалася в Москві (*організацію «Меморіал» було офіційно ліквідовано рішенням російського суду ще 28 грудня 2021 року – ред.*).

Меморіал своїм рішенням передав більшу частину цього фінансування на операційну діяльність і надання допомоги потерпілим від воєнних злочинів. Операційну діяльність здійснювала саме Харківська правозахисна група. Йшлося про дуже конкретні випадки.

Наприклад, після звільнення Ізюму на Харківщині виявилося чимало місцевих чоловіків, які внаслідок катувань залишилися без зубів і мали інші ушкодження. Для того, щоб забезпечити протезування, потрібні були реальні кошти, які виділялися саме цією організацією. Це невеликий приклад того, як ці кошти працюють і яка потрібна термінова допомога потерпілим.

Українські військові позують для фото на в'їзді до міста Ізюму на Харківщині, що було звільнене від російської армії раніше, 17 вересня 2022 року

Пріоритетне завдання сьогодні – це, звичайно, притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах.

Але насправді ми маємо дуже велику проблему: кількість заявлених злочинів сьогодні перевищує 270 тисяч. Розслідувати їх усі буде просто неможливо, так само

як і притягнути до відповідальності конкретних виконавців або навіть організаторів і тих, хто віддавав накази на вчинення цих злочинів.

Ми бачимо, що система міжнародного кримінального правосуддя також перебуває в досить кризовій ситуації. Але ми працюємо над створенням спеціального трибуналу щодо злочину агресії. Я думаю, що багато чого залежатиме від результатів цієї війни та від того, в якому статусі опиняться її сторони: чи йтиметься лише про укладення перемир'я, за якого статус-кво залишиться таким, як сьогодні, з припиненням вогню, чи це буде перемога однієї сторони й тиск на іншу.

Побачимо, це впливатиме на пріоритезацію наших завдань так само. Але те що ми документуємо, це працюватиме передовсім як пам'ять, як збереження доказової та фактологічної бази вчинених злочинів у поєднанні з юридичними процесами та юридичним супроводом. Тому що наші організації – УГСПЛ, Харківська правозахисна група – працюють зі справами в **Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ)**, яких Суд розглядає кількасот на рік.

Ми маємо величезну кількість заяв до ЄСПЛ – це один із напрямів нашої спеціалізації. Також працюємо з поданнями до відповідних комітетів **Організації Об'єднаних Націй**. Це стосується зниклих безвісти, застосування катувань, а також осіб, які перебувають у місцях несвободи на окупованих, непідконтрольних владі України територіях або в Російській Федерації.

Тобто питання посилення міжнародних інститутів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, як на мене, сьогодні є, мабуть, основним викликом для міжнародної спільноти, яка не спроможна вплинути на ці питання й змінити ситуацію або хоча б якимось чином встановлювати запобіжники. І для мене це особиста трагедія.

От у село **Комишуваха** Запорізької області прилетіло дев'ять КАБів, в школу, де ховалися цивільні. Понад 50 загиблих і зниклих безвісти. Приміщення школи. Це вбиті навмисно Росією цивільні, які ховалися в укритті в школі, в підвалі.

Рятувальники на місці підземного укриття на території місцевої школи, яке використовувалося як центр гуманітарної допомоги та зазнало російського авіаудару, у прифронтовому місті Комишуваха Запорізької області, 3 листопада 2026 року

У відповідь на таку жорстокість, злочин світ нічого не може зробити. Ми кричимо про це, але і наступні трагедії будуть чинитись, на жаль.

– УГГ створювали люди, які розуміли, що протистояти тоталітарній системі надзвичайно небезпечно, але все одно продовжували це робити. Сьогодні Україна знову бореться за свободу, незалежність і право самостійно визначати своє майбутнє.

У чому полягає практична цінність спадщини УГГ/УГС саме зараз, під час російсько-української війни?

– УГГ, УГС – це стандарт і орієнтир.

Без такого минулого в національно-визвольному русі була б прогалина, адже його тяглість могла бути перервана між шістдесятниками й тими, хто вийшов творити нову Україну і боротись за неї наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років.

Власне, я б тут згадав **Василя Стуса**, який теж належав до Української Гельсінської групи. Він розумів, що фактично приречений, але не міг відмовитися від своєї позиції, залишаючись членом Української Гельсінської групи.

Світлини Василя Стуса, зроблені під час першого арешту під час операції КДБ «Блок», що розпочалася 12 січня 1972 року

Стус знав, чим це йому загрожує: якщо він не відступиться, то фактично йде на смерть.

> «Але голови гнути я не збирався, бодай що б там не було. За мною стояла Україна, мій пригноблений народ, за честь котрого я мушу обставати до загину»

(Стус В. З таборового зошита, т.4. Документи і матеріали, - с. 216, 218)

Це був справді подвиг – залишатися на цій позиції, бути тим орієнтиром. Він розумів і свою роль, і роль тих членів Української Гельсінської групи, і загалом групи в процесі, який розхитував радянську систему та створював передумови для постання України як незалежної держави з національно-визвольним спрямуванням.

На жаль, не все так склалося, як було заплановано, і через невелику кількість членів УГГ, і через тотальний репресивний контроль тогочасної радянської держави. Щодо можливості входження членів УГГ в подальше політичне життя, то в реальності багато очікувань не були виправданими через низку факторів.

Хоча, якби **В'ячеслав Чорновіл** став президентом у тих виборах, у яких він брав участь, то й доля України склалася б інакше.

Фотографії В’ячеслава Чорновола, заарештованого КДБ під час операції «Блок», що розпочалася 12 січня 1972 року

Чорновіл, скажімо, це один із прикладів того, як представник національно-визвольного руху, дисидент, зробив політичну кар'єру та став реальним конкурентом тогочасного президента Кучми.

Один з лідерів національно-визвольного руху В'ячеслав Чорновіл (третій ліворуч у другому ряду) із членами Донецької обласної філії Української Гельсінської спілки, 1989 рік

В чому полягає практична цінність спадщини УГГ/УГС сьогодні? Члени групи наголошували, що стоять за силу права, а не на право сили, заперечуючи право сили як такий фактор, який впливав на тогочасну ситуацію, формував ту радянську свідомість, і те буття.

УГГ була фактично першою правозахисною організацією на теренах України, яка постала з таким виразним, маніфестним, правозахисним характером з національним спрямуванням.

Ось у цьому, як на мене, і полягає практична значущість та цінність групи. УГСПЛ сьогодні продовжує працювати в цьому ж напрямку, підхопивши естафету: правозахист, захист вразливих, передусім найбільш вразливих верств населення, – є нашими щоденними пріоритетними завданнями.

– Що для вас особисто означає 50-річчя створення УГС?

– Я особисто знав і знаю декількох правозахисників, членів цієї УГГ. Це **Василь Овсієнко**, **Йосиф Зісельс**, з яким ми контактуємо, та **Мирослав Маринович**, з яким я

знайомий.

Йосиф Зісельс (посередині) серед однодумців-дисидентів –зліва В'ячеслав Чорновіл, праворуч – Зеновій Красівський. Чернівці, літо 1988 року

Із Василем Овсієнком я сидів за робочим столом не один раз, не одну годину. Ми працювали разом, спілкувалися, він багато розповідав про перебування в таборах, про роботу групи. Для мене це людина, яка пронесла не зрадила визначеним цінностям, і сьогодні ми маємо суспільство, свідому думку в ньому наближеними до тих ідей і вимог, які вони виборювали. Ось це, мабуть, найголовніше. У нас змінилася свідомість, у нас змінилося бачення того, чим був Радянський Союз, в якому ми були сформовані.

Бачення тієї реальності зазнало кардинальних змін. Цього немає в сучасній Росії, яка продовжує вдаватися до брехливої маніпуляції. В УГГ наголошували на тому, що відбувся **Голодомор** і, фактично, геноцидне винищення українства, починаючи із запровадження терору в Радянському Союзі. Про це говорила Українська Гельсінська група. Тоді це вважалося сміливою заявою.

Сьогодні це вже доведений і визначений факт. І стає більш очевидно зрозумілою справді трагічна й чорна реальність радянського буття.

Обкладинка брошури, виданої Національним музеєм «Меморіал жертв Голодомору» до роковин геноциду

Для мене члени УГГ не просто сміливці, які починали говорити про те, чим є Радянський Союз і якою є правда. Вони стверджували правдиві факти, не боячись,

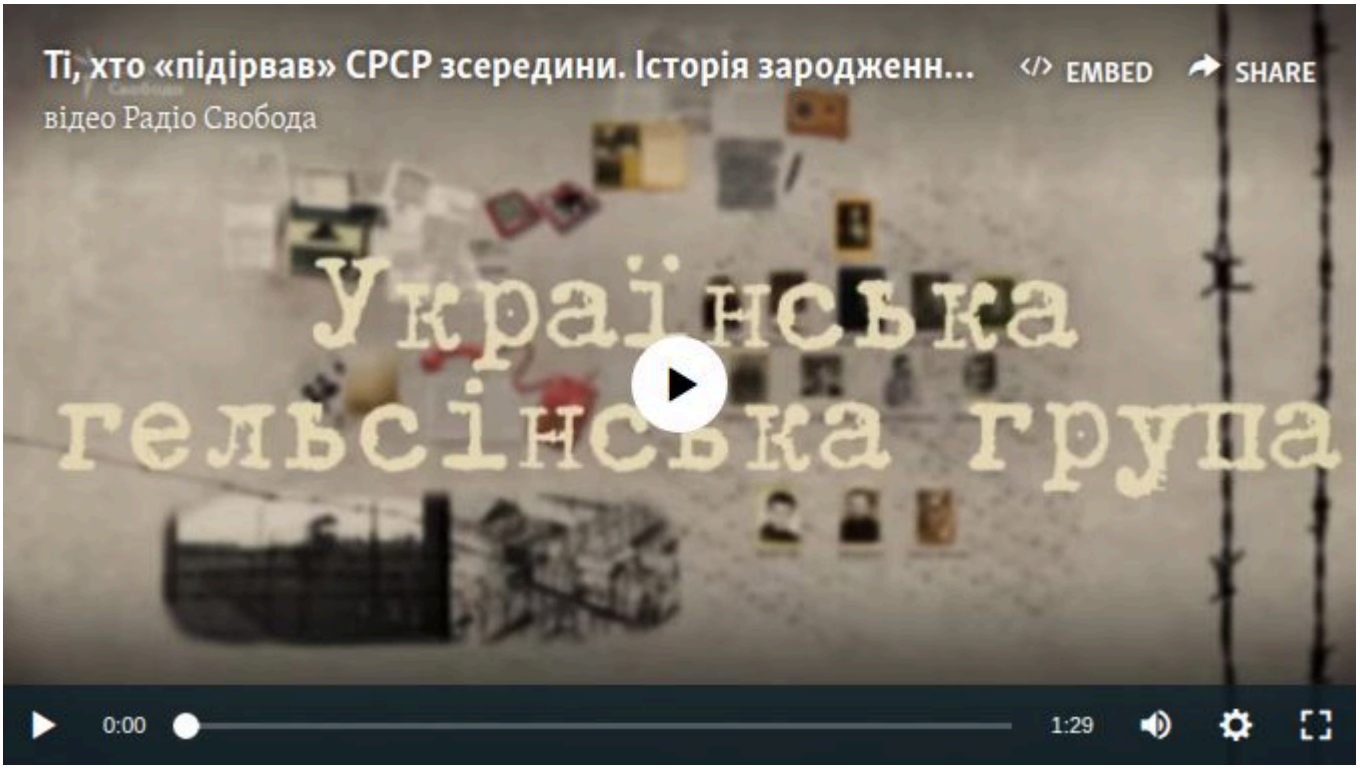
що за це настане неминуча кара через репресивні інструменти, які тоді існували й забезпечували суворий контроль – КДБ, суди.

Вони знали, що перебувають під жорстким контролем, що їх буде засуджено або вислано за межі країни, що буде зруйновано їхнє життя й кар'єру, підірвано здоров'я, але все одно йшли на це. Це неперсічні постаті, якими слід пишатися і які мають залишатися нашим орієнтиром.

- Члени Української Гельсінської групи

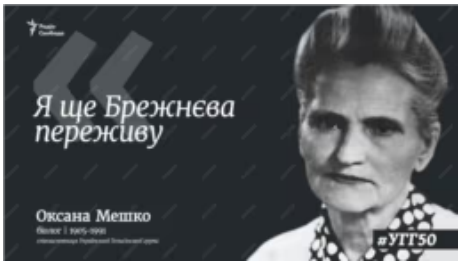
Десять років тому, до 40-річчя створення УГГ, Радіо Свобода зібрало факти, записало багато інтерв'ю і створило цикл публікацій про членів Української Гельсінської групи для спеціального проєкту – «Вони підірвали СРСР зсередини».

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Микола Руденко. Філософ, співзасновник УГГ. За що його переслідували в СРСР

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Козацька матір» і УГГ. Оксана Мешко, яку в 76 років режим СРСР відправив у заслання до Охотського моря

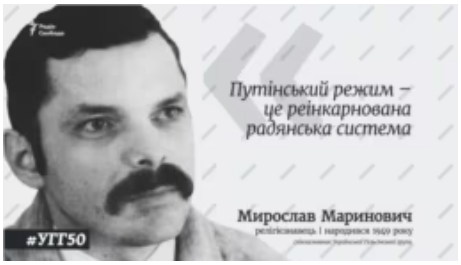
ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Петро Григоренко і УГГ. Як радянський генерал виступив проти режиму СРСР і відкрив світу «імперію зла»

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Олекса Тихий і УГГ: історія опору русифікації на Донбасі та ціна українського слова в СРСР

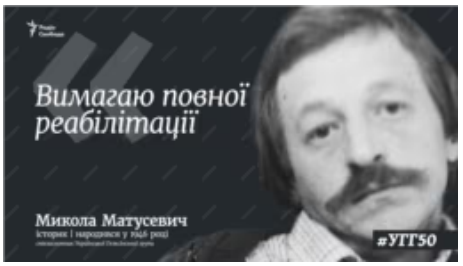
ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Треба покінчити з чекістськими метастазами»: співзасновник УГГ Мирослав Маринович про боротьбу з СРСР та путінським режимом

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Іван Кандиба і УГГ. Як львівський правник виборював незалежну Україну та пройшов 22 роки таборів

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Микола Матусевич і УГГ. «Рядовий боєць антирадянської війни»

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Надія Світлична і УГГ. «Луганський світлячок» у спогадах колег по Радіо Свобода

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Левко Лук'яненко і УГГ. «Ця нація матиме свободу»

Петро Кагуй

На Радіо Свобода працює з серпня 1994 року. Останнім часом виконує функції вебредактора. Позаштатний автор публікацій. Закінчив історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка.

Україна | Світ | Політика | Суспільство | Війна

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.